

Wij staan in de inkom van het **Deutscher Soldatenfriedhof** in Vladslo.



Deze militaire begraafplaats is ons beter bekend als het " Käthe Kollwitzkerkhof" : een grasvlakte gevuld met vierkante granieten tegels met daarin telkens de namen van twintig soldaten gegrift. Niet fier rechtop, geroemd om hun heldendaden, maar verzonken in het gras, eenvoudig, robuust, gegeneerd lijkt het wel, om hier te zijn...

Een Duitse bezoeker schreef hier in het bezoekersboek de volgende, treffende gedachte neer :

<i>" Der Frieden ist ein Geschenk Gottes.</i>	<i>De vrede is een geschenk van God.</i>
<i>Wir sollen, ja wir müssen</i>	<i>Wij moeten Hem daarbij helpen.</i>
<i>Ihm dabei helfen. "</i>	<i>Dit is onze morele plicht.</i>

Een overtuiging die ons leidmotief mag zijn op deze literaire wandeling doorheen de ervaring van oorlog. En van dood voor vele jonge mensen.

De stilte die over de Duitse militaire begraafplaatsen hangt, is zo mogelijk nog pijnlijker dan die op 'geallieerde' begraafplekken. Hier worden immers geen heldendaden geroemd en is triomferen niet aan de orde. Wat overblijft, is bitterheid om zo veel zinloos oorlogsgeweld. Iets wat de Duitse kunstenaars Käthe Kollwitz treffend wist te vereeuwigen.

In België alleen al vielen in de eerste WO zo'n 210.000 Duitse doden. Vladslo telt vandaag 25.644 Duitse graven. Een aantal dat tot de verbeelding spreekt.

Terwijl wij straks tussen de grafstenen lopen, moet je je eens voorstellen hoe druk het hier zou zijn, mocht iedereen hier bij wijze van mirakel, verrijzen. De dodenakker van nu zou dan plots een ... festivalweide worden. Inderdaad, ook deze jonge kerels hadden een festival verdiend...!

De realiteit is echter rauwer en stiller :  
hier liggen zij sinds 100 jaar.  
De lijken van soldaten,  
van vriend of van vijand.  
Allen even jong en onvervaard.  
Allen onder bevel en gezag.  
Allen ver weg van thuis.  
Allen gelijk,  
in de grond.

Hier liggen zij, samen in een massagraf. Hun namen zijn bekend, een voor een. Op de platte grafstenen staan al hun namen gegrift. Met de datum waarop zij sneuvelden. Bijna allen die hier liggen, waren jonge mensen. Het leven, de toekomst lag voor hen open. Zij werden "geroepen" naar de oorlog. Door externe druk of innerlijke dwang. Die oorlog zou, zo dacht men, vlug voorbij zijn. Een kwestie van weken. Die oorlog duurde echter vier lange jaren. Lang genoeg om duizenden doden te maken.

Hier liggen zij dan,  
" Als zaden in het zand ".  
Zoals de Engelsen zeggen:

*" They gave their tomorrows  
for our todays. "*

De titel van het boek met oorlogsgedichten zegt het :

*" Wij werden honderd jaar ouder "*.

Zij niet !

Met de dichter *Leo Vroman* wil ik het uitdrukken :

*Kom vanmorgen met verhalen  
hoe de oorlog is verdwenen  
en herhaal ze honderd malen:  
alle malen zal ik wenen.*

Wij luisteren vanmorgen naar de rauwe woorden van de oorlog,  
naar stille woorden van gedenken.



En gedenken doen wij eerst met *Willem Vermandere*.

Wij luisteren naar zijn lied

### " *Duizend Soldaten* "

II abc " Donderend roept de stem van de huilende oorlogsklok "

op naar het front Wij luisterennaar een gedicht over een groepje soldaten  
die, jong en vitaal, maar ook bang en niet-wetend, op weg  
naar het front al de 'slachting' zien liggen....

a

### **Op naar Poelkapelle**

Den rug gekraakt *den dood in 't herte*

Op naar Poelkapelle en op naar 't front

We talmden wat toen we een dozijn soldaten

Passeerden die daar lagen

Grotesk te smelten in het slijm

Als rottende hompen slachtafval

*It's a long, long way to Tipperary*

Geen mens die er maar een knijt om gaf

Transportkarren vermaalden ze tot pap

affuiten kletterden hun lading langs

Met voor wie keek een vage vraag daartussen

Voor wanneer die kogel met hun naam

Eentonig ploeterden pakezels hen voorbij

Stomme beesten. Het galopperen verleerd misschien ?

*It's a long, long way to Tipperary*

Of het er één een spat kon schelen !

Vrouw of moeder,

Altijd wel van een of ander land:

Zie jouw geliefde daar maar eens liggen

Met een korst van slijk de mond gesnoerd !

Gruwt het niet ten hogen hemel toe ?

God wist gewis dat het jou deert.

*It's a long, long way to Tipperary*

Kàn niet dat God dit straal negeert !

*It's a long way to Tipperary*

*It's a long way to go*

*W. D. Cocker*

*(1882 - 1970)*

*("We werden honderd jaar ouder",  
p. 267)*

*II b*

*Paul Vandenbussche*

Wij luisteren naar een gedicht van Paul Vandenbussche.

Hij is geboren in Beerst op 25 november 1894.

Hij was de zoon van hoofdonderwijzer Alfons en Elisa Decock.

Tijdens de oorlog stond zijn vader aan het hoofd van de Belgische Schoolkolonie te Darentin in Frankrijk.

Zoon Paul was intern in het college van Poperinge. In 1914 beëindigde hij de Retorica. Hij nam daarna dienst in het leger. Angst om te sterven had hij niet.

Begin januari 1915 schrijft hij aan het front een merkwaardig "nieuwjaarsgedicht" in de trant van Guido Gezelle.

'k droom en zie verleden tijden  
jagend vliegen en vergaan.

'k zie 't geluk, de liefde vluchten  
'k hoor een droeve klokke slaan.

Razend slaat de lompe kleppel  
tegen 't brons met zwaren schok.  
Dondrend, woedend roept de stemme  
van de huilende oorlogsklok.

'k hoor de tonen galmen, sterven  
in hun worsteling met den wind.  
Zo de klachte van den strijder  
die, gekwetst, geen hulp 'en vindt.

'k hoor de klachte van de moeder  
die haar kind een kruiske geeft.  
'k hoor het krassen van de rave

die al scherend zwaait en zweeft.

En die droom is droeve waarheid.  
Al wat wee baart en getraan  
heeft de wereld, 't geluk doen vluchten,  
heeft Europa overlân.

Dagen vlogen, maanden vlogen,  
weer verrast ons 't Nieuwe Jaar,  
niet met lach en vreugdekreten  
maar met lang, verwilderd haar.

Neen, mijn zonen, neen geen vreugde,  
kwaal en droefheid, angst en dood  
loeren om uw zoet jong leven,  
diep te stoppen in hun schoot.

Angst of dood geeft ons geen schrik, neen !  
Vrêe verdient ons grootste haat.  
Vrêe die zegt dat al ons lijden,  
al ons angst tot niets 'en baat.

Zoveel bloed reeds vloeit verloren,  
't onze kan er ook maar bij.  
Maar w'en zoeken noch w'en vragen,  
wij om geen verpozing, wij !

Paul sneuvelt te Kaaskerke op 14 augustus 1916.  
Op de dag vóór zijn dood schrijft hij aan zijn ouders nog een brief,  
met als slot :

*Vele groeten en de ouderlijke zegen a.u.b.      Paul "*

*kort muziek (twee regels uit Tipperary)*

*ZOVEEL STUK TE MAKEN*

Naast het idealisme - wij vechten voor een betere, een jongere maatschappij, een beter Europa ook - was er een grote sociale druk om de plicht tegenover het vaderland te vervullen.

*" Zoet en eervol is het om voor het vaderland te sterven !"*

Dit was een leuze die gehanteerd werd.

Wij luisteren naar een gedicht van *Charles Ducal* over de recrutering van 1914.

**a RECRUTEN 1914**

Hoe kwam de oorlog die zij niet wilden  
in hun schedels als lust ? Als wespen  
op een honingstok werden zij  
uit hun huizen getrokken.

In de trein werden zij mannen  
zonder vrouw, lachten uitgelaten,  
als losgehaakte honden, om de gok  
wie van hen het eerst doden zou.

Later tuurden zij in de mist, schoten  
op schimmen die opdoken en weer verdwenen.  
Op hun oogleden begon de modder te wegen.

's Nachts verscheen soms een moeder  
en legde haar hand op een mond die zich verried.  
Wie de vijand was, wisten zij niet.

*Charles Ducal*

*("Het liegend konijn"  
p. 141)*

*kort muziek*

III Met de DOOD in zicht ...

Wij luisteren naar een gedicht voor een soldaat - Peter Scher - die zal vertrekken naar de oorlog

afscheid nemen *MET DE DOOD IN ONZE KIT*

*kort voor het vertrek van Peter Scher  
naar het krijgstoneel*

b

**AFSCHEID**

Voor het sterven maak ik mijn gedicht nog af.  
Stil nu, kameraden. Leid me niet af.

We trekken ten oorlog. De Dood in onze kit.  
Ach, griende toch mijn liefste niet.

Het ligt aan mij. Ik ruk op, vind dat fijn.  
Moeder weent. Men moet van ijzer zijn.

De zon valt van de horizont af.  
Straks gooit men mij in het milde massagraf.

Aan de hemel brandt het brave avondrood.  
Misschien ben ik over twee weken dood.

*Alfred Lichtenstein  
( 1889 - 1914 )*

*("We werden honderd jaar ouder"  
p. 79)*

*kort muziek*

Als je als soldaat de dood in de ogen kijkt,  
dan val je in koude berusting of in brandend cynisme ...

Een tekst van zanger *Bram Vermeulen*

*III c*

*Tyne Cot Cemetery*

Hier liggen ze steen na steen.  
De onderkant is blanco.  
De bovenkant draagt de naam  
van wie ze toen wilden zijn.

En altijd God erbij.  
Het kruis in steen gekerfd.  
Het moest toch godverdomme  
ergens goed voor zijn ?

Hier vonden zij de rust.  
Zo is het dus te lijden.  
Zo is dus echte vriendschap.  
Zo voelt dus echte pijn.

Hier speelden zij hun leven.  
Hier oefenden zij de dood.  
Alles werd gegeven  
om hierbij te kunnen zijn.

En nu keren zij hier weer.  
Daar staan ze bij de stenen.  
Ze vragen zich niets af.  
Ze moesten hier zijn.

Plat liggend zoals de stenen.  
Geen krimp van enige pijn.  
Dit is waar ze willen wezen.  
Hier kan een mens gelukkig zijn.

*Bram Vermeulen*  
*" Rust !", p. 126*



IV Voor de soldaten aan het front  
was de wrede angst hun souffleur,  
de meedogenloze dood hun regisseur

IV abc

Zoals de dichter *Erwin Mortier* in het *Lijssenthoek Military Cemetery* schrijft over de gesneuvelde soldaten:

*De aarde werd niet zwaarder toen ze ons ontving,  
ons laatste laken rond ons*

*als een vruchtvlies.*

*Wees stil, wees stil.  
De dood onthoudt geen namen.*

*Wees stil, of zing  
of zoen.*

Wij luisteren naar  
***een soldatenbrief van aan het front***

a

de regen scheurt de kleren van mijn lijf, koud en bloot  
kleurt de morgen en zet een ontbijt van koffie, rum, tabak  
en een lijk naast mij, een ander, een zoon, een echtgenoot  
heeft mijn plaats ingenomen, in de dood is de rafel grond  
waarvoor hij vocht, het land waarin hij mij als een blinde  
zocht, hij opende zijn mond nog om iets te zeggen, maar  
hij zei niets, zijn mond bleef open, bleef een lege plek  
in de wereld, niets kon hem nog bij elkaar rapen, in zijn handen  
bloedde een koorts van modder, met heel zijn leven keek hij  
mij aan, toen liepen zijn blauwe ogen vol, nooit kan ik nog  
wegkijken, nooit kom ik nog op adem van mijn eerste dode  
ik wou dat ik zijn naam had gevraagd, ik moet hem  
dragen tot de dag dat er geen dagen meer bestaan

*Jan Geerts*  
- een postume samenwerking met Arthur Knaap -

*("Het liegend Konijn"*  
*p. 176)*

*kort muziek*

#### IV

Soldaat Paul Van den Broeck (° 1882) wordt nu de "mysterieuze Vlaamse oorlogsdichter" genoemd. Wij kennen slechts twee gedichten van zijn hand, maar verder is er niets over hem bekend.

Het volgende naargeestige gedicht over de oorlog, over het 'verzet' (in de betekenis van 'ontspanning') en over de dood is van hem.

Hij noemt het gedicht " **In de loopgraaf**". Hij schreef het in 1916, maar het gedicht doet modern aan. Het is geschreven in de stijl van tijdgenoot Paul van Ostaïjen.

De woorden bevatten:

sarcasme - hoop tegen beter weten - krankzinnige wanhoop

b

#### IN DE LOOPGRAAF

In de loopgraaf

Hoe kan ik dansen in 4/4 ?

in vierkwartsmaat

Hoe kan ik dansen in de smalle grachten ?

Het is zo stil vannacht

De maan is rond en vol

Ik wil

Ik wil dansen

Maar hoe kan ik dansen in de smalle grachten ?

De kameraden zijn moe tot in hun botten

De kameraden hebben jenever en een accordeon

Ze manillen

met de botten verzonken in de modder

Ik wil dansen in 4/4

in mijn smalle gracht

niet in mijn abri

nee, in de vrije nacht

Ik wil dansen, nog met de laatste sterren

Dageraad brengt salvo's en granaten

daartussen

onverstoord door het gebulder

roept een koekoek

Hoe kan ik dansen ?

Hoe kan ik dansen in 4/4 ?

in mijn veel te smalle graf ?

*kort muziek*

Wij staan hier voor " **Het treurende ouderpaar** ", het versteende verdriet van Käthe Kollwitz.

Een man en een vrouw, een vader en een moeder zitten geknield op een sokkel.

De man heeft ingevallen wangen en een bittere trek om de mond, de armen krampachtig om het lichaam gekruist. Hij verbijt zijn verdriet.

De vrouw houdt de ogen gesloten, zit knielend voorovergebogen, zakt net niet ineen.

Beiden zijn door een walm van leed overmand.

De Duitse beeldhouwster Käthe Kollwitz ontwierp dit krachtige beeld voor haar zoon Peter die in oktober 1914 hier vlakbij sneuvelde.

De beelden vormen nu een universele aanklacht tegen alle oorlogsgeweld. Dit beeldenkoppel schreit om vrede.

Samen met haar man die huisarts was in Berlijn, had Käthe twee zonen, Hans en Peter. Hans, vier jaar ouder dan zijn broer, werd opgeroepen voor de oorlog. Peter onderbrak zijn vakantie in Noorwegen en sloot zich vrijwillig aan bij het Duitse leger.

Eerst steunde zijn moeder hem bij die keuze, maar toen hij vertrokken was, ontving Käthe een afscheidsbrief van Peter, die eigenlijk enthousiast 'ten oorlog trok'. Käthe had toen het gevoel dat haar kind voor de tweede maal van de navel afgesneden werd. De eerste keer was dat om te leven, nu om de dood tegemoet te gaan ...

Peter werd, toen hij pas twee weken aan het front was, in de nacht van 23 op 24 oktober 1914, in de buurt van Esen dodelijk geraakt in het hoofd. In de 'strijd om Diksmuide' was hij het eerste slachtoffer van zijn compagnie. Zijn kameraden begroeven hem in de tuin van een boerderij in Beerst. In 1916 werd zijn lijk overgebracht naar de kleine, Duitse begraafplaats op het Roggeveld in Esen.

In 1956 werden meer dan 22.000 soldaten van verschillende begraafplaatsen overgebracht naar het mooie, landelijke Praetbos in Vladslo.

" Hoort hier het zingen en het waaien van de bomen,  
hoort hoe de eikenbladeren ritselen in de nacht,  
het is Peter die naar ons lacht ... "

V Wij luisteren naar de zo treffende woorden van Willem Vermandere over "Vladslo"

### **Vladslo**

In 't Praetbos buiten Vladslo  
van God en mens verlaten  
ligt de jonge Peter Kollwitz,  
in een massagraf van soldaten  
en ik ken geen vrediger wereld  
van roerlozer bomen,  
geen schoner kathedrale  
om te bidden en om te dromen.

In 't Praetbos buiten Vladslo,  
op dat massagraf van soldaten  
staan nu Käthe Kollwitz's beelden,  
van God en mens verlaten  
en ik ken geen heviger wereld,  
geen menselijker bede  
dan die twee donkere stenen  
die zo diepe schreien om vrede.

*Willem Vermandere*

kort muziek

VI a

Wij gedenken POSTUUM

Wij luisteren naar een gedicht dat een postume hulde wil brengen aan de  
"onbekende soldaat"

a

## **POSTUUM**

Soldaat zonder lijf en leven  
moeder vader onbekend  
inconnu unknown unbekannt  
botten zonder naam of dag

je kunt het uniform tot leven wekken  
in zijn laarzen staan  
helm en rugzak dragen  
een vrouw verzinnen

hem vergelden  
of te gelde maken  
alsof hij heeft bestaan

liefde zonder geliefde  
bloed zonder pijn  
postume gedichten

*Herman Leenders*

*("Het liegend Konijn",  
p. 295)*

kort muziek

VII ab WAT NU ? NA de oorlog: ontmoediging,  
a spirituele wanhoop, leegte ?

**Wie heeft de Wet bedacht ?** dat er tss de mensen oorlog 'moét' zijn, om vrede  
te vinden

Wie heeft de Wet bedacht dat mannen op een weide zouden sterven -

Wie sprak het woord dat bloed langs paden doet spatten -

Wie verordonneerde dat parken knekel-erven werden -

Wie zaaide de heuvels in met vlees en bloed en hersenen ?

Wie heeft de Wet bedacht ?

Wie heeft de Wet bedacht dat Dood in dorpen rond zou waren ?

Wie gaf het parool te doden tussen de schoven ?

Wie sommeerde dat dood gluren zou in heggenrijen ?

Wie smeedt de doden tussen de afgevallen blaren ?

Wie heeft de Wet bedacht ?

Zij die huiswaarts keren zullen vinden dat vrede duurt

zij zullen oude dingen weervinden en de dingen kennen zoals vroeger :

struinen in de tuinen, bij het haardvuur dutten,

de vrede van de dageraad ervaren en tussen de dauwparels dromen -

*Zij die wederkeren.*

Zij die huiswaarts keren zullen als vanouds de akkergronden ploegen.

Goedmoedig mannenvolk zal de teugels van het ploegpaard vieren.

Sommigen zullen appels kweken in de dalen, of bloemen.

En sommigen zullen langs zomerpaden jolig vrijen gaan -

ZIJ DIE WEDERKEREN.

Maar wie heeft de Wet bedacht ? De bomen zullen het hem toefluisteren:

"Zie, zie het bloed - de spatten op onze bast !"

Struinend langs de weiden zal hij het geknetter van de botten horen

En vleesloze monden zullen sidderen in verstilde paden als de avond valt.

Wie heeft de Wet bedacht ?

Wie heeft de Wet bedacht ? Op de middag langs de heuvelflank

zullen zijn oren een weeklacht horen, zijn wangen een asem voelen,

en langs alle dalen, langsheen tuinperken, hofstee en woonst

zal HIJ die de Wet bedacht,

zal HIJ die de Wet bedacht, bedachtzaam wandelen met de Dood.

VII Wat NU ? Na 100 jaar ! een gedicht van de levende *Charles Ducal*  
" Ieper **2014** "

b

IEPER 2014

Tegen het sentiment van de modder,  
de romantiek van de kou,  
het nostalgische vocht in longen en botten,  
het klaroengeschal van honderd jaar oud

wordt het oorlogsmuseum gesloten,  
het soldatenkerkhof verkaveld of omgeploegd,  
het koor van klaprozen afgebroken,  
de novemberparade verboden, voorgoed.

Dan openen zich misschien toch de graven  
op zo'n manier dat het werkelijk voelt,  
dat door onze slaap de lijken marcheren  
als bloeiende knapen, op weg

naar.... Aleppo, Donetsk, Jeruzalem

*Charles Ducal*

(*"Het liegend Konijn",*  
*p. 145*)

Zij die op de begraafplaats van Tyne Cot liggen,  
en zij die liggen in Langemark,  
of op Lissent Cemetery,  
of Essex Cemetery,  
of hier in het massagraf van Vladslo

neen, neen zij hebben geen kinderen, geen kleinkinderen.  
Zij kregen in hun korte leven niet eens de kans daartoe.

Stel je eens voor dat zij NIET sneuvelden?  
dat WO I er niet was geweest,  
en dat zij in 1916, of -18 of -20 trouwden  
en kinderen kregen...

Dan zouden hun achterkleinkinderen onze medemensen van nu zijn  
geweest.

Zou onze wereld er anders aan toe zijn geweest ?  
Beter ? Vredevoller ?

Samen met Jef Deleu wil ik stellen:

In onze Lage Landen leven wij nu al zeventig jaar in vrede. Maar in onze wereld woeden er op talrijke plaatsen bloedige conflicten, veroorzaakt door onverzadigbare hebzucht of gedreven door fanatisme. In beeld en woord worden we in de media dagelijks geconfronteerd met vormen van ondraaglijke gruwel. Deze vloed aan informatie maakt ons opstandig en brengt ons in verwarring. Soms breekt ook kille onverschilligheid door.

De dichters van nu dragen oorlog en de naweeën ervan met zich mee.

Toch vindt iedere generatie altijd weer de vitaliteit om een vreedzamer toekomst te cultiveren. De illusieloosheid en de wanhoop zijn nooit ver weg, maar evenmin de overtuiging dat humaniteit en schoonheid in staat zijn om van de aarde een leefbaarder plek te maken. Vol zuurstof van vrede.

*kort muziek*



Wij luisteren naar een gedicht van een Engelse soldaat die spreekt van  
... lente en van hoop

Onze jonge Fries zal dit gedicht graag voor ons brengen !

### **En zachte regens zullen komen**

En zachte regens zullen komen en de geur van de grond,  
En zwaluwen strooien hun glinsterklanken rond;

En kikkers in hun poelen, kwakend in de nacht,  
En wilde pruimelaars in trillend witte dracht;

Roodborstjes zullen hun vedervuur dragen,  
Luchthartig klateren in hun hagen;

Geen mens zal nog van oorlog weten  
Of erom malen eens hij is vergeten.

Wat zouden vogel of boom erom geven, ook al scheen  
Het dat de mens met huid en haar verdween;

De Lente zelf, in de vroege dageraad ontwaakt,  
zou nauwelijks weten dat wij verloren zijn geraakt.

*Sara Teasdale (1884-1933)*

*("We werden honderd jaar ouder", p. 321)*

De Nobelprijswinnaar *Albert Schweizer* zei ooit :

*Soldatengraven zijn de grootste predikers van de vrede.*

In deze context luisteren wij naar een lied van de betreurde zanger Luc de Vos :

*Alle Menschen werden Brüder.*

*dochter uit de dromenhemel !  
Wij betreden met vurige hartstocht,  
hemels wezen, jouw heiligdom !  
Jouw toverkrachten verbinden weer  
wat gewoonte strikt verdeeld heeft.  
Alle mensen worden broeders  
waar jouw zachte vleugel zweeft.*

*Elysium (Elysese velden)*

De les na het beluisteren van dit droomlied ?

Dat wij tijdens onze dromen  
niét mogen slapen.  
Neen, dan precies moeten we wakker blijven !

Pas als wij die wakkere droom waar maken, worden alle mensen broeders van mekaar.

Als souvenir aan deze TL  
*FOTO-kaart* geven

Tijd voor het ontbijt !  
Mag ik u uitnodigen voor de wandeling naar *De Wikkelaar* .



*Toast Literair 18 januari 2015*

## **Vladslo**

In 't Praetbos buiten Vladslo  
van God en mens verlaten  
ligt de jonge Peter Kollwitz,  
in een massagraf van soldaten  
en ik ken geen vrediger wereld  
van roerlozer bomen,  
geen schoner kathedrale  
om te bidden en om te dromen.

In 't Praetbos buiten Vladslo,  
op dat massagraf van soldaten  
staan nu Käthe Kollwitz's beelden,  
van God en mens verlaten  
en ik ken geen heviger wereld,  
geen menselijker bede  
dan die twee donkere stenen  
die zo diepe schreien om vrede.

*Willem Vermandere*